

CECHY POSTĘPOWANIA DOWODOWEGO NA ETAPIE POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO W SPRAWACH OSÓB NIEPOCZYTALNYCH

Artykuł poświęcony jest postępowaniu dowodowemu w postępowaniu przygotowawczym w sprawie osób niepoczytalnych. Artykuł stanowi próbę zwrócenia uwagi publiczności na pozycję prawną państwa w stosunku do tej kwestii.

Słowa kluczowe: postępowanie przygotowawcze, postępowanie dowodowe, osoba niepoczytalna. *

FEATURES OF PROVING IN PRE-TRIAL INVESTIGATION CONCERNING DISTRACTED PERSON'S ACTS

This scientific article is devoted to the institute of pre-trial investigation stages concerning distracted person's acts. The article is an attempt to pay people's attention to the legal position of our state on this issue.

Keywords: pre-trial investigation, proving, distracted person.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ДІЯНЬ НЕОСУДНИХ ОСІБ

Дана наукова стаття присвячена інституту доказування в стадії досудового розслідування щодо діянь неосудних осіб. Стаття є спробою привернути увагу громадськості до правової позиції держави з даного питання.

Ключові слова: досудове розслідування, доказування, неосудна особа.

Для кожного громадянина природні цінності є надзвичайно важливими, особливо коли виникає загроза їх втрати. Одним із чинників, які нерідко призводять до обмеження прав та свобод особи є психічні захворювання.

Актуальність наукової статті полягає в тому, що стереотип суспільної свідомості нерідко трактує їх як щось ганебне, а людей, які страждають психічними захворюваннями, – як небезпечних для суспільства, що в кінцевому підсумку призводить до необґрунтованого обмеження їх прав. У той же час, особи, які страждають психічними розладами, – такі ж члени суспільства, як й інші громадяни, наділені тією ж сукупністю основних прав і свобод, що і всі інші. Тому завдання держави полягає в тому, щоб дати цим правам і свободам юридичне оформлення і встановити процедури, які захищають їх носія від якихось неправомірних посягань на них.

Так, окремі питання, пов'язані з кримінальним судочинством у провадженнях про діяння неосудних осіб і про застосування до них примусових заходів медичного характеру,

O. Artemenko
Doktorant katedry
procesu karnego
Narodowej akademii
spraw wewnętrznych
(Kijów)

розглядалися такими вченими як С.Є. Віцин, О.І. Галаган, Б.І. Дергай, В.Г. Дремов, А.Я. Дубінський, П.С. Елькінд, Е.С. Зеліксон, В.В. Кальніцький, П.О. Колмаков, В.Я. Марчак, Т.А. Михайлова, В.В. Николук, А.П. Овчиннікова, М.А. Погорецький, В.П. Портнов, Б.А. Протченко, І.Б. Пукач, Л.Г. Татяніна, С.П. Щерба та іншими. Однак питання, що пов'язані з особливостями доказування у провадженнях про діяння неосудних, досліджувались або у зв'язку з вирішенням більш широких проблем, або під кутом зору окремих їх аспектів.

У чинному КПК України відсутня така стадія, як порушення кримінальної справи, натомість з'явилось поняття «Єдиний реєстр досудових розслідувань». Як видно зі ст. 214 чинного КПК України «Початок досудового розслідування», Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

На початку кримінального провадження про суспільно небезпечні діяння осіб, визнаних неосудними, може виникнути кілька ситуацій.

1. У первинних матеріалах безпосередньо вказується на наявність психічного захворювання в особи, яка вчинила діяння. У цих випадках, крім перевірки достовірності фактів, викладених у заяві, виникає необхідність перевірки особи правопорушника, для чого треба витребувати необхідні документи та отримати пояснення.

2. У первинних матеріалах містяться дані, на підставі яких можна зробити припущення про участь неосудної особи у скоєному діянні. На це може вказати безглуздість дій правопорушника, незрозуміла жорстокість при вчиненні діяння та інші дані, які, як правило, стають відомими органу розслідування вже в момент огляду місця події. Під час перевірки таких матеріалів виникає необхідність у ретельному вивченні психічного стану такої особи.

3. Дані, які є в первинних матеріалах, не дозволяють припустити, що діяння вчинено особою, що страждають психічним захворюванням, і хвороба його виявляється тільки під час кримінального провадження. У цьому випадку перевірка первинних матеріалів і розслідування проводиться в звичайному порядку до моменту встановлення факту наявності психічного захворювання особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

Огляд місця події має важливе значення при вирішенні заяв і повідомлень про суспільно небезпечні діяння осіб, визнаних неосудними. У ряді випадків під час проведення цієї слідчої дії можна отримати відомості про особу, що здійснювала діяння.

Ряд процесуалістів вважають, що потрібно було б узаконити можливість провадження до початку кримінального провадження (у першоджерелах – до порушення кримінальної справи) деяких інших слідчих дій. Так, у справах даної категорії важливе значення має огляд

документів, що підтверджують наявність психічного захворювання в особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. В результаті його проведення вже на початкових етапах кримінальної процесуальної діяльності виникає необхідність брати до уваги психічний стан правопорушника.

У провадженнях даної категорії велике значення для правильного проведення досудового розслідування мала б можливість слідчого проводити до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань огляд осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, у найближчого лікаря-психіатра. Провівши такий огляд до початку кримінального провадження і знаючи, що діяння вчинено особою, яка може бути визнана неосудною, слідчий вже з початку досудового розслідування у такому провадженні міг би врахувати особливості особистості правопорушника.

Проведення деяких слідчих дій до початку кримінального провадження (огляди всіх видів, освідування) можна було б дозволити при дотриманні певних умов, а саме: а) необхідність встановити підстави для початку кримінального провадження, коли відсутні інші можливості для цього, тобто це має бути слідча дія, яка не може бути замінена дією перевіркою; б) ця дія має бути невідкладною, тобто невиконання якої в терміновому порядку може спричинити втрату або псування доказів; в) виконання слідчої дії в даному випадку не тягне істотного обмеження прав громадян.

Одним із найбільш складних питань при здійсненні доказування на стадії досудового розслідування у кримінальних провадженнях про суспільно небезпечні діяння неосудних осіб є питання про проведення слідчих дій за участю зазначених осіб. Чинне кримінально-процесуальне законодавство не містить ніяких норм, що регулюють специфіку порядку проведення слідчих дій за їх участю, що є, на наш погляд, необхідним.

Так, у ч. 2 ст. 506 КПК України йдеться лише про те, що якщо характер розладу психічної діяльності чи психічного захворювання особи перешкоджає проведенню процесуальних дій за її участю або участі у судовому засіданні, прокурор, суд мають право прийняти рішення про проведення відповідних процесуальних дій без участі такої особи. Залишаються невирішеними питання: чи може слідчий прийняти таке рішення; та у якій формі повинно бути таке рішення щодо неможливості участі особи, яка скоїла суспільно небезпечне діяння, у проведенні тієї чи іншої процесуальної чи слідчої дії?

Вважаємо, що доцільно було б доповнити вказану статтю чинного КПК України таким положенням: «Якщо слідчий, прокурор, суд прийняли рішення про проведення відповідних процесуальних дій без участі особи із розладами психічної діяльності чи психічним захворюванням, про це складається відповідний протокол». Також доцільно було б передбачити можливість прийняття рішення щодо неможливості участі особи, яка скоїла суспільно небезпечне діяння, у проведенні тієї чи іншої процесуальної чи слідчої дії слідчим.

Ми підтримуємо точку таких науковців як О.І. Галаган, Л.Г. Татяніна щодо участі неосудної особи у слідчих та процесуальних діях [2, с. 29]. І, таким чином, вважаємо, що особи, які страждають психічними захворюваннями, що виключають їх осудність, не можуть бути учасниками таких слідчих дій, в яких необхідне вміння логічно мислити, оцінювати, що відбувається, відтворювати його, тобто при провадженні допитів, одночасних допитів декількох осіб, слідчого експерименту тощо. Вони можуть брати участь у слідчих і процесуальних діях, які не вимагають осмислення дій, розумних вчинків, активного прояву емоційних і вольових якостей цієї особи, зокрема: під час провадження огляду, освідування, вилучення зразків для порівняльного дослідження, упізнання (неосудна особа може

виступати тільки як особа, яку впізнають), проведення експертиз, затримання та застосування запобіжних заходів. Проведення таких дій за участю особи, яка скоїла суспільно небезпечне діяння, повинно сприяти повному, всебічному та об'єктивному дослідженню всіх обставин кримінального провадження.

Активною стороною під час провадження таких процесуальних дій буде слідчий чи спеціаліст, а неосудна особа буде пасивною стороною. Однак при певних умовах, в залежності від протікання психічної хвороби у особи, яка скоїла суспільно небезпечне діяння, можливо проведення й інших процесуальних дій за її участі.

Деякі процесуалісти вважають, що у провадженні по застосуванню примусових заходів медичного характеру можливе виконання всіх слідчих дій, якщо цьому не перешкоджає психічний стан особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Перед проведенням кожної слідчої дії за участю такої особи доцільніше проводити її огляд лікарем-психіатром. Така позиція вдається не зовсім правильною з таких причин. Лікар-психіатр може сказати про стан особи в даний момент з урахуванням її зовнішньої поведінки: відсутність агресії, спокій, контактність, але він не дасть висновку про здатність особи на даний момент усвідомлювати характер своїх дій та керувати ними. А для участі особи у слідчих діях необхідно однозначно усвідомлення нею характеру своїх дій.

Безумовно, на момент початку кримінального провадження інформація про наявність психічного розладу в особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, не дозволяє однозначно вирішити питання про те, чи є ця особа осудною чи ні. Виходячи з презумпції психічного здоров'я особи вона під час проведення слідчих дій розглядається як осудна, як така, що здатна приймати участь у процесі кримінального провадження, якщо цю особу не буде направлено для провадження стаціонарної судово-психіатричної експертизи. Таким чином, дана особа приймає участь при проведенні слідчих дій: допитів, слідчих експериментів та інших. Від неї отримують певну доказову інформацію. Слідчий оцінює її в сукупності з доказами, отриманими з інших джерел, і враховує при ухваленні рішення у кримінальному провадженні. Згодом, при проведенні судово-психіатричної експертизи, необхідно з'ясувати стан особи в момент всіх проведених з її участю дій. Їх необхідно оцінювати з урахуванням висновку експертів [3, с. 245].

Питання щодо можливості та необхідності обрання запобіжного заходу особі, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності у процесуальній літературі вирішується по-різному, оскільки питання затримання і обрання відносно таких осіб запобіжних заходів КПК 1960 р. не були виділені.

У теорії кримінального процесу відсутні окремі спеціальні дослідження щодо обрання запобіжного заходу названій категорії осіб, хоча особливості досудового розслідування у провадженнях про суспільно небезпечні діяння, вчинені неосудними, були предметом дослідження ряду вчених. В деяких із таких робіт частково були розглянуті і положення, пов'язані із затриманням та обранням запобіжних заходів, зокрема, взяттям під варту. Одні автори вважають, що психічно хворі, які вчинили суспільно небезпечне діяння, взагалі не можуть бути затримані і поміщені під варту. Так, наприклад, П.С. Елькінд зазначає, що встановлення стану неосудності до притягнення особи до кримінальної відповідальності усуває можливість обрання відносно неї запобіжного заходу. Якщо факт неосудності або психічної хвороби встановлюється після притягнення особи як обвинуваченого, то винесена слідчим постановою втрачає своє значення, а запобіжний захід – скасовується.

Деякі автори приходять до висновку, що під час розслідування діянь, вчинених неосудними особами, застосування названих заходів є можливим. Ми вважаємо недопустимим затримання і взяття під варту психічно хворих, які вчинили суспільно небезпечні діяння. По-перше, таку можливість передбачав КПК 1960 р., оскільки у ст. 417 було зазначено, що досудове слідство у справах про суспільно небезпечні діяння, вчинені такою категорією осіб, проводиться органами досудового слідства за правилами, передбаченими ст. ст. 111-130, 148-222 цього Кодексу. У цей перелік входили як ст. 115 КПК, яка регулювала порядок затримання осіб слідчим, так і ст. ст. 148-1653 КПК, які визначали види запобіжних заходів, підстави і процесуальний порядок їх обрання, зміни і скасування.

По-друге, затримання і запобіжний захід у вигляді взяття під варту, як й інші заходи процесуального примусу, направлені на забезпечення належної поведінки суб'єктів процесу з метою досягнення завдань кримінального судочинства. Аналіз практики свідчить про те, що у більшості випадків психічно хворі скоюють діяння, які являють собою підвищену суспільну небезпеку, і, оскільки вони не усвідомлюють своїх дій і не керують ними, то виникає гостра необхідність їх негайної ізоляції. Безумовно, що неосудна особа не могла бути притягнута у справі як обвинувачений. Якщо ж слідчим така постанова була винесена, а проведена надалі психіатрична експертиза встановлювала неосудний стан обвинуваченого, то така постанова втрачала своє значення сама по собі. Таке положення було передбачено кримінально-процесуальним законом 1960 р. Так, згідно з ч. 1 ст. 417 КПК України 1960 р. під час розслідування даної категорії кримінальних справ правилами, які передбачені ст. ст. 131-147 КПК (пред'явлення обвинувачення і допит обвинуваченого), слідчий не керується.

Разом з тим, суспільно небезпечні діяння, які вчинюють неосудні особи, за своїм змістом співпадають з об'єктивною стороною того чи іншого складу злочину. Неосудна особа також може вчинити ті дії, на припинення і попередження яких направлені запобіжні заходи. А тому для забезпечення нормального процесу розслідування справи, за наявності передбачених законом підстав, відносно такої особи повинні бути застосовані заходи, які запобігають спробам особи вчинити нове суспільно небезпечне діяння, ухилитися від слідства і суду тощо. За умови передбачення у законі будь-яких інших заходів (крім затримання і взяття під варту), які б запобігали можливості неналежної поведінки неосудних осіб під час розслідування, розглядуване питання може бути вирішено іншим чином [131, с. 150].

Із прийняттям нового КПК України питання щодо обрання чи не обрання запобіжних заходів неосудним особам, які вчинили суспільно небезпечне діяння, і яких самих заходів, вирішуються. Статтею 508 чинного КПК України «Запобіжні заходи» передбачено, що до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом такі запобіжні заходи: 1) передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; 2) поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку.

Передбачені частиною першою цієї статті запобіжні заходи застосовуються судом до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби. Застосування передбачених запобіжних заходів здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України [1].

Для визначення психічного стану особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, якщо виникає сумнів у його осудності або здатності усвідомлювати свої дії або керувати ними (при наявності в справі даних, які викликають сумнів щодо її осудності) обов'язково призначається судово-психіатрична експертиза. Так, відповідно до ч. 1 ст. 509 КПК України, слідчий, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Такими обставинами, зокрема, є: 1) наявність згідно з медичним документом у особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання; 2) поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо).

Таким чином, призначення такої експертизи можливе лише при наявності достатніх даних, що вказують, що саме ця особа вчинила суспільно небезпечне діяння, з приводу якого розпочато кримінальне провадження і ведеться розслідування. Як правило, сумніви про осудність можуть виникнути через незвичайний характер протиправних дій та після злочинну поведінку особи під час розслідування. Сумніви також можуть бути обумовлені різного роду медичними документами, зокрема, випискою з історії хвороби або довідкою лікувального закладу, в яких значиться, що така особа перебувала на лікуванні або доставлялася в порядку невідкладної госпіталізації, довідками психоневрологічного диспансеру (психіатричної лікарні) про те, що вона перебувала на лікуванні і надалі знаходиться на обліку, довідками про різні черепно-мозкові травми тощо.

Підставами для призначення судово-психіатричної експертизи є:

- а) хвороблива, незвична поведінка обвинувачуваного під час досудового розслідування або в судовому засіданні, коли він відмовляється відповідати на запитання або відповідає навмання, бурхливо реагує на окремі зауваження або запитання тощо;
- б) за наявністю у провадженні документів, що свідчать про недавнє перебування особи в психіатричній лікарні або про перебування на психоневрологічному обліку;
- в) за відсутністю достатніх мотивів кримінального правопорушення (так звані безмотивні правопорушення);
- г) при безглуздій поведінці правопорушника під час вчинення кримінального правопорушення;
- д) при нісенітних показаннях підозрюваного, що мають характер обмов і самообмов;
- е) при особливій жорстокості і тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, якщо виникає сумнів щодо психічного здоров'я особи, яка вчинила це правопорушення.

У зв'язку з цим особливого значення набуває розробка критеріїв, що дають підстави сумніватися в психічному здоров'ї того чи іншого учасника судочинства. Правильне застосування цих критеріїв забезпечує не тільки своєчасне призначення експертизи, але і якісний добір матеріалів для її проведення. Деякі з цих критеріїв прості, інші потребують спеціальних знань, відповідної підготовки й досвіду.

Експертиза може проводитись амбулаторно (у тому числі посмертно), стаціонарно, у судовому засіданні; вона може бути первинна, додаткова і повторна. Предметом судово-психіатричної експертизи є визначення психічного стану осіб, яким призначено експертизу, у

конкретні проміжки часу і відносно певних обставин, що становлять інтерес для органів слідства та суду. Серед інших об'єктів експертизи Порядком визначені наступні: підозрювані, стосовно яких в органів дізнання та слідства виникли сумніви щодо їх психічної повноцінності; обвинувачені та підсудні, стосовно яких в органах слідства та суду виникли сумніви щодо їх осудності або можливості за психічним станом брати участь у слідчих діях чи судовому засіданні; матеріали кримінальної справи, медична документація, аудіовізуальні матеріали та інша інформація про психічний стан особи, відповідно якої проводиться експертиза.

Амбулаторна експертиза може проводитись у кабінеті слідчого, суді, слідчому ізоляторі, експертній установі (підрозділі). Експерти, які проводять амбулаторну експертизу, у разі неможливості відповісти на всі запитання, поставлені перед ними, обґрунтовують висновок про необхідність проведення стаціонарної експертизи. При проведенні експертизи в суді експерт оголошує акт експертизи в судовому засіданні і дає роз'яснення з питань, які виникли в учасників процесу.

Стаціонарна експертиза обвинуваченого проводиться в експертній установі (підрозділі) за наявності рішення суду про призначення відповідної експертизи. Стаціонарна експертиза проводиться у експертній установі (підрозділі) з окремим утриманням осіб, які перебувають і не перебувають під вартою. Термін проведення як амбулаторної, так і стаціонарної експертизи становить до 30 діб з моменту отримання всіх відповідних матеріалів.

Стаття 509 КПК України закріпила, що у разі необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи може бути проведена стаціонарна психіатрична експертиза, для чого така особа направляється до відповідного медичного закладу на строк не більше двох місяців. Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування - ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, передбаченому для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу, а під час судового провадження - ухвалою суду.

Ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова у такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Під час дії КПК України 1960 р. при призначенні стаціонарної судово-психіатричної експертизи виникали питання, пов'язані із процесуальним становищем особи, яка направлялася на стаціонарне дослідження. Найчастіше у слідчого виникала необхідність направити на стаціонарне дослідження особу, яка у кримінальній справі мала статус підозрюваного. На той момент у слідчого могли бути вже певні дані, відомості про психічні недоліки у особи, яка підозрювалася у скоєнні суспільно небезпечного діяння. І тому до отримання висновку експерта про осудність чи неосудність такої особи слідчі намагалися не пред'являти особі обвинувачення. Але, закон 1960 р. казав про «стаціонарну експертизу обвинуваченого» (ст. 205 КПК України 1960 р.), визначаючи процесуальний статус особи, яка направлялася на стаціонарну судово-психіатричну експертизу. Тобто закон зобов'язував слідчого пред'являти обвинувачення усім особам, які скоїли суспільно небезпечне діяння, перед направленням їх на стаціонарну експертизу. А часто за висновками такої експертизи ці особи визнавалися неосудними. Чинний КПК України вживає вже термін «особа», не зазначаючи її процесуальний статус, і, відповідно, вирішує це питання.

По закінченні експертизи складається висновок експерта, який складається у формі акта, що містить вступну, досліджувальну, мотивувальну частини і висновок. Саме мотивувальна частина акта експертизи містить обґрунтоване пояснення даних про психічний стан особи та фактів, які встановлені і виявлені при дослідженні об'єктів експертизи.

Згідно із ч. 6 ст. 101 КПК України експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення.

Висновок про осудність, дієздатність, можливість або неможливість в силу психічної хвороби постати перед судом, а також давати показання, про необхідні заходи медичного характеру тощо повинен бути обґрунтований шляхом детального опису психічного стану особи, що обстежується. Недостатня ясність акта, неповнота висновку експерта звичайно призводять до необхідності призначення слідством або судом повторної експертизи.

Значення висновку експерта для суду є конкретно визначеним. Так, процесуальні правила оцінки висновку експерта сформульовані і закріплені у ч. 10 ст. 101 КПК України: висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі.

Критично аналізуючи висновок експерта, слідчий повинен:

- 1) перевірити дотримання процесуального порядку підготовки, призначення і проведення експертизи і оцінити наслідки його порушення, якщо таке допущено;
- 2) перевірити відповідність кваліфікації і досвідченості експерта предмету експертизи;
- 3) переконатися в повноті висновку, в тому числі і дослідження, що передувало висновкам дослідження;
- 4) оцінити відповідність проведеного дослідження, рекомендованої науково-обґрунтованої методики;
- 5) оцінити фактичні дані, що містяться у висновку експерта, з точки зору їх належності до провадження, допустимості і місця в системі інших доказів.

При цьому доцільно мати на увазі, що багато етапів і елементів оцінки достовірності висновку експерта реально недоступні для слідчого і суддів, так як вони не володіють спеціальними знаннями, на які спирається у своїх дослідженнях експерт.

Питання про можливість проведення процесуальних дій з особами з психічними відхиленнями, в юридичній літературі якихось серйозних заперечень не викликає (про що ми говорили раніше), за умови, якщо цьому не перешкоджає психічний стан особи. Невирішеним залишається питання про те, чи припустимо використовувати показання такої особи, як джерело доказів. Це питання в різні часи і в різних суспільствах трактувався по-різному. Не вдаючись в історію питання, зазначимо, що чинне законодавство (ст. 84 КПК України) не включає показання осіб, визнаних неосудними, у число джерел доказів.

При визначенні можливості використання показань осіб, визнаних неосудними, необхідно враховувати їхнє психічне захворювання, яким чином воно вплинуло на психічну діяльність особи. Наприклад, патологія розумової діяльності хворих шизофренією полягає в «різноплановості», багатоаспектності підходу до тих чи інших об'єктів і явищ, при яких в рівному ступені актуалізуються і використовуються, як істотні, практично значущі, так і

випадкові або незначні властивості і характеристики об'єктів. Такі порушення можуть поєднуватися із збереженням операційної сторони розумової діяльності і запасу знань, а також з формально логічною правильністю суджень [3, с. 247].

Таким чином, показання осіб, визнаних неосудними на момент вчинення суспільно небезпечного діяння, можуть бути використані в процесі доказування. Проте їх оцінка повинна бути суто індивідуальною з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи. Вони можуть бути використані тільки в сукупності з іншими доказами. У тому випадку, якщо у висновку експерта зазначено про неприпустимість використання інформації, отриманої від зазначених осіб, то вона не повинна бути допущена до процесу доказування.

Згідно ст. 511 КПК України досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру закінчується закриттям кримінального провадження або складенням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру. Про закриття кримінального провадження прокурор приймає постанову, яка може бути оскаржена в порядку, передбаченому кодексом. Постанова про закриття кримінального провадження надсилається до місцевих органів охорони здоров'я. Прокурор затверджує складене слідчим або самостійно складає клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру і надсилає його суду в порядку, передбаченому кодексом[1].

Стаття є спробою автора привернути увагу широкого загалу до існуючих прогалин в кримінальному процесуальному законодавстві України.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 382с.
2. Галаган А.И. Особенности расследования органами внутренних дел общественно опасных деяний лиц, признаваемых невменяемыми: [учеб.-практич.пособ.]/ А.И. Галаган. – К.: НИиРИО Киевской высшей школы МВД СССР, 1986. – 84 с.
3. Татьяна Л.Г. Процессуальные проблемы производства по уголовным делам с участием лиц, имеющих психические недостатки (вопросы теории и практики): дис. ...доктора юрид. наук: 12.00.09 / Татьяна Лариса Геннадьевна. – Ижевск, 2003. – 560 с.

FEATURES OF PROVING IN PRE-TRIAL INVESTIGATION CONCERNING DISTRACTED PERSON'S ACTS

О. Artemenko

For each citizen the natural values are extremely important, especially when there is a threat of their loss. One of the factors that often lead to the restriction of rights and freedoms is a mental illness. Urgency of the article is that the stereotype of social consciousness often treats them as something shameful, and people suffering from mental illness - as dangerous to society, which ultimately leads to unnecessary restriction of their rights.

At the same time, people with mental dissensions - such as members of society, like other citizens are endowed with the same complex of fundamental rights and freedoms as everyone else. The task of the state is to give these rights and freedoms of legalization and establish procedures to

protect their porter from any illegal encroachments on them.

Thus, some issues related to criminal justice in the proceedings of the action of non compos persons and about the use of compulsory medical measures, considered by scientists such as S. Vitsin, O. Galagan, B. Derhay, V.G. Dremov, A.J. Dubinskyi, P.S. Elkind, E.S. Zelikson, V. Kalnitskyy, P.A. Kolmakov, V.J. Marchak, T.A. Mikhailov, V.V. Nykolyuk, A.P. Ovchinnikov, M.A. Pogoretsky, V.P. Portnov, B.A. Protchenko, I.B. Pukach, L. Tatyana, S.P. Scharba and others. However, issues related to the peculiarities of evidence in proceedings concerning an action of non compos or investigated in connection with the resolution of wider problems or from the perspective of their individual aspects.

The current Code of Ukraine there is no such stage as a criminal case, while the notion of "Sole Register of pre-trial investigations." From Art. 214 of the current Code of Ukraine "Beginning of preliminary investigation," the investigator, prosecutor immediately, but not later than 24 hours after application, notice of criminal offenses committed by or upon self-identifying it with any source of circumstances that may indicate a criminal offense committed knitted submit relevant information to the Sole Register of pre-trial investigations and begin an investigation. The investigator, who will perform pre-trial investigation, determined by the head of the criminal investigation.

At the beginning of criminal proceedings socially dangerous acts of persons declared non compos, there may be some situations.

1. In primary materials directly indicate the presence of mental illness in a person who committed the act. In these cases, in addition to verification of facts recited in the application, it is necessary to verify the identity of the offender, which must request the necessary documents and explanation.

2. In original materials contained data on which to make assumptions about the non compos person involved in a perfect action. This may indicate the futility of action of the offender, in committing inexplicable cruelty acts, and other information that is generally known to the body of investigating are already at the time of inspection of the place. During the inspection of such materials is necessary in a careful exploration of the mental state of the person.

3. The data are the primary materials do not suggest that the act committed by a person suffering from mental illness, and the disease is only during the criminal proceedings. In this case, the control of initial materials and investigations are carried out in the usual manner until the establishment of the existence of mental illness the person who committed socially dangerous acts.

In accordance with Part 3. 214 CPC of Ukraine implement of preliminary investigation before making the information to the registry or without the introduction is not allowed and entails legal liability. Inspection of the place of event in urgent cases can be implemented to make the information in the Sole Register of pre-trial investigations that carried out immediately after the inspection.

If you find signs of a criminal offense on the sea or river vessel that is outside Ukraine, pre-trial investigation begins immediately, information about it made in the Sole Register of pre-trial investigation as soon as possible.

Inspection of the place of event is important in solving with allegations and reports of socially dangerous acts of non compos persons. On several occasions during this investigation can get information on the person that committed the act.

Several processualists believe that it would be necessary to legitimize the possibility of proceedings before criminal proceedings (in the original sources - to criminal charges) some other

investigation. Thus, for this category is important to review the documents confirming the presence of mental illness in a person who committed a socially dangerous act. As a result of the conduction on the initial stages of the criminal procedural activities is necessary to take into account the mental state of the offender.

In proceedings of the category of great importance for the proper conduct preliminary investigation the investigator should have the opportunity to spend entering information into the Sole Register of pretrial investigative review of persons who have committed socially dangerous act in the nearest psychiatrist.

After this inspection to beginning of criminal proceedings and knowing that the act committed by a person may be declared of non compos, investigator since the beginning of pre-trial investigation in such proceedings could take into account the peculiarities of the offender.

Conducting some investigation actions before the criminal proceedings (reviews of all kinds) could be allowed during certain conditions, namely: a) the necessity to establish a base to start criminal proceedings where there are no other options for it, that it should be investigative action that can not be replaced by the action of the testing, b) the action must be immediate, which is the failure of urgency may cause damage or loss of evidence, c) the implementation of the investigative action in this case does not involve a significant restriction of rights.

One of the most difficult issues in the implementation of evidence during preliminary investigation in criminal proceedings of socially dangerous acts of non compos people are questions about the investigation involving these individuals. The current criminal procedural law doesn't contain rules governing the specific procedure of investigation for their participation, that is, in our opinion, necessary.

Thus, in Part 2 of Art. 506 CPC of Ukraine states only that if the nature of mental disorder or mental illness prevents the person of the proceedings with her participation or involvement in the trial, the prosecutor, the court shall have the right to decide on the relevant proceedings without such person. The questions remain unresolved: whether the investigator can make such a decision, and in what form should be a decision on the impossibility of participation of the person who committed socially dangerous acts in the conducting of a procedural or investigative action?

We consider that it necessary to supplement this article the current CPC of Ukraine the following provision: "If the investigator, the prosecutor, the court decided to conduct appropriate proceedings without the participation of persons with disabilities of mental activity or mental illness, the protocol is formed." Also, it would be possible to decide on the impossibility of participation of the person who committed socially dangerous acts in the conducting of a procedural or investigative action by the investigator.

We support the point of such scholars as O. Galagan, L. Tatyana of non compos persons to participate in the investigation and legal proceedings [2, p. 29]. And thus, we consider that people with mental illnesses that preclude their sanity can not be part of such investigations, which required the ability to think logically, to evaluate what is going on, reconstitute it, when carrying out inquest, simultaneous inquests several persons, investigative experiment.

They may participate in investigative and legal proceedings that do not require action of understanding, intelligent behavior, the active manifestation of emotional and volitional qualities of that person, in particular during the review proceedings, exclusion of samples for comparative exploration, identification (non compos person may act only as a person who is recognized) examination, detention and preventive measures. Conducting these actions with the person who committed socially dangerous act should promote full, thorough and objective investigation of all

the circumstances of the criminal proceedings.

Active part during conducting such proceedings will be an investigator or expert and passive part is non compos person. However, under the certain conditions, depending on the occurrence of mental illness in a person who committed a socially dangerous act, may conduct other proceedings on its participation.

Some processualists consider that in the proceedings on the application of compulsory medical measures possible performing all investigations, if this does not preclude the mental state of the person who committed socially dangerous acts. Before conduction of each investigative actions for the participates of such person advisable to conduct its review of a psychiatrist.

This position can not be fully correct for the following reasons. Psychiatrist can say about the state of the person at the moment with accounting to its external behavior: absence of aggression, calm, contact, but he did not give a conclusion about the ability of individuals currently to understand the nature of their actions and to manage them. For the participation of person in the investigation it's necessary awareness of her nature of their actions.

Of course, at the start of criminal proceedings information about the presence of mental disorder the person who committed socially dangerous act, does not allow to decide whether that person is non compos or not. Based on the presumption of mental health of a person is when the investigation is regarded as non compos, as being able to take part in the process of criminal proceedings, if that person is not sent for conducting inpatient forensic psychiatric examination.

Thus, the individual involved in conducting investigation: inquests, investigators and other experiments. From her we get some probative information. The investigator evaluates it in conjunction with the evidence obtained from other sources, and takes into account when making decisions in criminal proceedings. Later, during the forensic psychiatric examination it's necessary to determine the state of a person in all the time spent with her participation activities. It's necessary to estimate with considering the conclusion of expert [3, p. 245].

The issues of the possibility and necessity of custody to a person who committed a socially dangerous act in a state of non compos in legal literature is decided differently, since the issue of the detention and the election relatively of such persons precautions CPC 1960 were not selected.

In the theory of criminal proceedings are absent some special research on pretrial release entitled categories of persons, although the features of pre-trial investigation in the proceedings of socially dangerous act committed by a non composes were the subject of research of many scientists. Some of these works were partially reviewed and provisions related to detention and pretrial custody, specifically, taking into the custody.

Some authors consider that the mentally ill persons who have committed socially dangerous act, can not be arrested and taking in the custody. For example, P.S. Elkind considers that the establishment of non compos to enlist the person to justice eliminates the possibility of electing its relatively precaution. If the fact of non compos or mental illness is established after holding a person as a defendant, the decision made by the investigator loses its value as a preventive measure is canceled.

Some authors conclude that during the investigation of offenses committed by non compos persons, the using of these measures is possibility. We consider unacceptable arrest and detention of mentally ill who have committed socially dangerous acts. First, the opportunity provided CPC in 1960, as in Art. 417 stated that preliminary investigations in cases of socially dangerous act committed by such categories of persons held by the preliminary investigation by the rules provided Art. 111-130, 148-222 of the Code. This list included both Art. 115 of the CPC to regulate the order

of detention the person by investigator and Art.148-1653 CPC, defining types of protective measures and procedural grounds the order of their election, changes and cancellations.

Second, arrest and preventive mean as taking in the custody, as well as other measures of procedural coercion aimed at ensuring the proper conduct of business process to achieve the objectives of the criminal justice system. Analysis of practice evidences that most of the mentally ill persons commit acts that constitute a increased society danger, and since they are not aware of their actions and do not control them, there is an urgent necessity for immediate isolation.

Of course, that non compos person could not be prosecuted in the case as accused. If the investigator such resolution was issued and carried out further psychiatric examination established non compos condition of the accused, such a decision was losing its meaning in itself. This principle was provided by criminal procedural law in 1960. According to a Part 1, Art. 417 CPC of Ukraine in 1960 during an investigation into this category of criminal rules, which provided Art. 131-147 CPC (indictment and questioning of accused), the investigator does not follow.

However, socially dangerous act that are committed by non compos persons, for consistent coincide with the objective aspect of the crime . Non compos person can also do the actions to the cessation and prevention them precautions means are directed. Therefore, to ensure the normal process of investigation, if statutory, regarding such persons should be taken measures to prevent the person attempts to commit a new socially dangerous act to refrain from investigation and trial.

If predictions by the law of any other events (except arrest and take the custody) that would prevent the possibility of misconduct behavior of non compos persons during the investigation, the issue can be resolved otherwise [131, p. 150].

With the adoption of the new Code of Ukraine the issue of electing or not electing precautions of non compos persons who committed socially dangerous act, and that most actions are resolved. Article 508 of the current Code of Ukraine "Prevention measures" provides that the person against whom the application provides compulsory medical measures or a question about their using, can be applied by a court following precautions: 1) transfer to the care of guardians, close relatives or family members 'her with mandatory medical supervision, 2) placement in a psychiatric institution in conditions that preclude its dangerous behavior.

Provision of this Article of part 1 precautions are used by the court to person since the finding of mental disorder or mental illness. The using of preventive measures is provided in accordance with the general rules provided CPC of Ukraine [1].

For determine the mental character of the person who committed socially dangerous act, if there is question his non compos or ability to realize his actions or control them (if in the case of data that cast doubt on its non compos) must be appointed forensic psychiatric examination. Thus, in accordance with Part 1 of Art. 509 Code of Ukraine, the investigator, the prosecutor must involve expert (experts) for psychiatric examination if the criminal proceedings are installed circumstances give reason to consider that the person in the commission of a socially dangerous act was non compos or partially non compos character, or has committed a criminal offense in a non compos way, but after having done fell ill of mental illness that destroys its ability to realize his actions or control them.

Such circumstances are : 1) availability with the medical document of a person of mental disorder or mental illness, 2) the behavior of the person concerned in the commission of a socially dangerous act, or after it has been or is inadequate (dizziness, impaired perception, thought, will, emotions, intellect or memory, etc.).

Thus, the appointment of this examination is possible only when there is sufficient evidence

to indicate that this person has committed a socially dangerous act, concerning which criminal proceedings initiated and conducted an investigation.

As a rule, doubts about the non compos may be due to the unusual nature of the wrongful acts and after the crime behavior of person during the investigation. Doubts can also be caused by various medical documents, including an extract from the history or certificate hospital where it says that this person was treated or delivered in the manner of emergency hospitalization, references of neuropsychiatric clinic (psychiatric hospital) that she were treated and henceforward is registered, additional information about the various head injuries and more.

The grounds for the appointment of a forensic psychiatric examination are:

a) painful, unusual behavior of the accused during the preliminary investigation or in court when he refuses to answer questions or meets at random, rapidly responds on individual comments or questions, etc.,

b) the availability of documents in the proceedings, evidence of a recent staying of person in psychiatric hospital or staying in the mental accounting,

c) for absence of sufficient motivation criminal offense (without motive offenses),

d) in the senseless behavior of the offender during the commission of a criminal offense,

e) when the evidences are absurd that has character of self-incrimination and slanders;

g) with special cruelty and severity of the criminal offense, if there is doubt about the mental health of the person who committed the offense.

In this connection development of standards is special importance the that give reason to doubt the mental health of a participant of proceedings. Proper application of these standards provides not only prompt an examination, but a quality selection of materials for its implementation. Some of these standards are simple, others require specialized knowledge, proper training and experience.

Examination may be conducted outpatient (including posthumously), fixed in court, it may be primary, additional and repeated. The subject of forensic psychiatric examination is to determine the mental state of people whom the examination was appointed in specific intervals of time and relatively certain circumstances, that amount interest for the authorities of investigating and the courts.

Among other facilities, the following procedure of examination are : suspects in relation to which the inquiry and investigation are in doubt as to their mental faculty; defendants and accused in respect of which the investigating authorities and the courts are in doubt as to their non compos or mental capabilities as participate in the investigation or trial, the criminal case, medical documents, audiovisual materials and other information about the mental character of the person according to examination is conducted.

Outpatient examination may be conducted in the office of the investigator, court, detention center, expert institution (subdivision). The experts who conduct outpatient examination, failing to answer all questions put to them, justify a conclusion about the need for inpatient examination. During the examination in the court the expert declares an act of examination in court and provide explanations of the questions that have arisen in the participants of process.

Stationary examination of the accused is conducted in the expert institution (unit) if there is decision of court about appointment an appropriate examination Stationary examination. conducts in expert institution (subdivision) with separate detaining persons who don't take in the custody. Terms for both outpatient and inpatient examination is 30 days from the receiving of all relevant materials. Article 509 CPC of Ukraine cemented that in case of necessity for long-term monitoring

and research of person may be conduct stationary psychiatric examination for which such person is referred to the appropriate medical facility for term not more two months.

The question of sending a person to a medical institution for psychiatric examination is decided during the preliminary investigation - decision of the investigating judge at the request of parties to criminal proceedings in the manner provided for the submission and consideration of requests pretrial custody and during the proceedings of decision of court.

Decision of investigating judge to send the person to the hospital for psychiatric examination or denial of such sending may be appeal in appellate order. At the time of the CPC of Ukraine in 1960 with the appointment of a forensic inpatient psychiatric examination there were questions relating to procedural position of the person who directed the in-patient exploration. In the investigator often was necessity to send for hospital research person in a criminal case had the status of a suspect.

At that time, the investigator could have already some data, information about mental disadvantages in the person suspected of having committed a socially dangerous act. Therefore, to obtain conclusion of expert about the *compos mentis* or non *compos* of such person investigators did not present for person the presecution. However, the law in 1960 pointed about "patient examination of the accused" (Article 205 CPC of Ukraine 1960), defining the procedural status of the person who remitted for inpatient forensic psychiatric examination.

The law obliges the investigator to present the prosecution of all persons who have committed socially dangerous act, before sending them to the patient examination. These persons often recognized of non *compos* for the conclusion of such examination. The current Code of Ukraine uses the term "person" without specifying its procedural status, and solves this issue.

After examination is consisted of expert conclusion, which is in the form of the act, which contains an preamble, investigated, reasoning part and conclusion.

The motivation part of the act of examination provides a reasonable explanation of data on the mental state of the person and the facts which established and identified during the exploration of objects of examination.

In accordance with Part 6. 101 CPC of Ukraine expert who gives an conclusion on the mental state of the suspect, the accused has no right to claim in the conclusion, or was suspected, accused a mental state that is an element of a criminal offense or element that excludes liability for a criminal offense

Conclusion about non *compos*, capacity, possibility or impossibility due to mental illness appear in court and testify about the necessary medical measures must be substantiated by a detailed description of the mental state of the person who examined. Insufficient of clarity act, incompleteness the conclusion of expert usually leads to the necessity for the appointment of investigators or by the court second examination.

The meaning conclusion of expert for the court is specifically defined. Thus, the procedural rules for estimation conclusion of expert formulated and enshrined in Part 10. 101 Code of Ukraine: expert conclusion is not compulsory for the person or body that exercising the proceedings, but disagreement with the conclusion of expert must be motivated in the relevant decision, ruling, verdict.

Critically analyzing the conclusion of expert , the investigator must:

- 1) to verify compliance with the procedural order preparation, assignment and examination and estimate the impact of the breach, if any incurred,
- 2) to verify the qualifications and experience of the expert the subject of examination,

3) to ensure the full of conclusion, including research that preceded the conclusion of exploration,

4) to estimate parallel of carried out exploration recommended science-based methods,

5) to estimate the evidence that are contained in the conclusion of expert, in terms of their association with the proceedings, admissibility and place in the system of other arguments. It is helpful to keep in mind that many stages and elements of the estimate conclusion of expert are actually available for investigators and judges, as they do not have the special knowledge that expert refers to their researches. The issue about the possibility conducting of legal proceedings with persons with mental disabilities in the legal literature any serious objection doesn't cause (as mentioned earlier), for the condition, the mental state of a person doesn't not prevent for this.

Unresolved is the question of whether evidence is permissible to use that person as a source of evidences. The issue at different times and in different societies interpreted differently. Without going into the history of the issue, we note that the legislation (Article 84 CPC of Ukraine) does not cover testimony persons recognized of non compos in the number of sources of evidences.

In determining the possibility of using the testimony of persons, declared of non compos, you must consider their mental illness, how it has affected for the mental activity of the person. For example, mental pathology of patients with schizophrenia is "multilevel" multiaspects of approach to various objects and phenomena in which a equally actualized and are used as essential, practically significant, and incidental or minor features and characteristics of objects. Such violations can be combined with the preservation of the operating side of mental activity and the stock of knowledge, as well as formal logical correctness of judgments [3, p. 247]. Thus, the testimony of persons recognized of non compos at the time of the commission of a socially dangerous act, can be used in the process of the proof.

However, their estimate should be based on a purely individual forensic psychiatric examination. They can only be used in conjunction with other evidences. In that case, if the expert stated the inadmissibility of the using of information obtained from such persons, it should not be allowed to the process of evidence.

According to the Art. 511 CPC of Ukraine pre-trial investigation in criminal proceedings on the application of compulsory medical measures over closure of criminal proceedings or drafting a request for application of compulsory medical measures.

About closing of criminal proceedings the prosecutor makes the decision that may be appealed in the manner prescribed by the Code. Decision about closing of criminal proceedings are sent to the local health authorities.

The prosecutor approves investigator or self-compiled application is the application of compulsory medical measures and sends it to the court in the manner prescribed by the Code. [1]

The article is an attempt to attract attention of the general public to existing gaps in the criminal procedure legislation of Ukraine.